

*В.В. Сухонос, канд. юрид. наук, доц., декан юридичного факультету
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

ЧИ ПОТРІБНО РЕФОРМУВАТИ ДЕРЖАВНЕ ОБВИНУВАННЯ?

У статті зроблено спробу проаналізувати практичні аспекти, які свідчать про необхідність реформування однієї з основних конституційних функцій органів прокуратури – підтримання державного обвинувачення у суді.

Ключові слова: правова реформа, підтримання державного обвинувачення, прокурор, суд, присяжні засідателі, наукова обґрунтованість навантаження державних обвинувачів.

Постановка проблеми. Навантаження на державних обвинувачів в Україні з кожним роком підвищується і останнім часом складає майже дві кримінальні справи на добу. Це не дає можливості прокурорам, що підтримують державне обвинувачення, належно підготуватися до розгляду кримінальної справи в суді. Науково обґрунтованого навантаження щодо підтримання державного обвинувачення до цього часу в органах прокуратури немає. Тому виникає обґрунтоване запитання: як зробити так, щоб державний обвинувач з часом не перетворився з висококваліфікованого обвинувача на ремісника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання реформування функції державного обвинувачення розглядають як науковці, так і практики, зокрема П.М. Каркач, І.Е. Марочкін [1], М.Й. Курочка [2, 5], В.О. Середа [3], В. Кудрявцев [4].

Метою даної статті є визначення шляхів удосконалення державного обвинувачення як однієї з основних функцій прокуратури.

Виклад основного матеріалу. Останніми роками досить часто з'являються публікації про необхідність реформувати державне обвинувачення одночасно з проведенням судової реформи.

Ми також вважаємо, що на сучасному етапі, коли змінюються умови правосуддя, вже недостатньо того як проходить процес підтримання прокурором державного обвинувачення, тому потрібні нові підходи, нові більш дієві заходи. Проте, щоб успішно здійснити задумане, необхідно насамперед з'ясувати чим безпосередньо зумовлені нові підходи до підтримання державного обвинувачення в суді.

Перш за все, це конституційне положення про здійснення судочинства на підставі змагання, яке звільняє суд від обвинувальних функцій і покладає усю відповідальність за підтримання обвинувачення на прокурора, який бере участь у судовому засіданні. Прокурор повинен розуміти, що суд, як було раніше, його підтримувати не буде. Щоб суд дійсно з ним рахувався, прислуховувався до його думки, прокурор повинен вміти чітко обґрунтовувати пред'явлене підозрюваному обвинувачення і переконати суд у своїй правоті. В умовах сьогодення підтримання державного обвинувачення стає дедалі складнішим. Зростання професійної злочинності, злочинів, скоєних організованими групами, які, як правило, ретельно готуються, маскуються, злочинці та їх покровителі активно протидіють здійсненню правосуддя – все це ускладнює не тільки розкриття і розслідування зазначених злочинів, а й судовий їх розгляд.

Тому подолати труднощі, що виникли, довести обґрунтованість обвинувачення (якщо воно дійсно знайшло підтвердження у суді) може тільки прокурор, який всебічно підготовлений до діяльності державного обвинувача і опанував, так би мовити, секрети професійної майстерності. Якщо прокурор не зуміє довести обґрунтовано пред'явлене обвинувачення, то не будуть створені і умови для винесення законного і обґрунтованого

вироку суду, а тому уся попередня, інколи довга і складна робота по збиранню доказів, може бути даремною і не дасть очікуваних результатів у боротьбі із злочинністю.

Не треба забувати і про другий важливий аспект значення державного обвинувачення, що носить найбільш відкритий, публічний характер із усіх галузей прокурорської діяльності. Слухаючи виступ прокурора в суді, громадяни певною мірою оцінюють діяльність прокуратури взагалі. Ними враховується не тільки факт доказування обвинувачення, а й те, наскільки суворо і об'єктивно прокурор дотримується законів, чи відповідає його діяльність в процесі вимогам об'єктивності, правової і загальної культури і чи прислухається до думки прокурора суд. Саме від цього, а не від загальних декларацій залежить авторитет прокуратури, який сьогодні, на жаль, падає [5, с. 7–21]. Слід також підкреслити, що до цього часу в Україні не вирішено питання процесуального розгляду судом кримінальної справи з участю присяжних. Загальні вимоги до обрання присяжних визначені в ст. 68–72 Закону України “Про судоустрій України” у новій редакції від 12 липня 2002 р. [7]. Проте чинний Кримінально-процесуальний кодекс України серед суб'єктів кримінального процесу не виділяє присяжних засідателів взагалі [8, с. 167–171]. На черзі стоїть необхідність вирішення деяких організаційних питань, вони не нові, але до цього часу не вирішені. Головне з них – це встановлення науково обгрунтованого навантаження прокурорів, що підтримують державне обвинувачення в суді. Поки що прокурор вимушений виступати по декільком кримінальних справах за день, не маючи змоги ретельно ознайомитися з їх змістом, продумати свою позицію, аргументи, а тому його діяльність, як правило, є ремісництвом і участь у процесі носить формальний характер. В таких умовах заклики до підвищення професійного рівня під час підтримання державного обвинувачення залишаються невиконаними. На жаль, і наказ Генерального прокурора України № 5-гн від 19 вересня 2005 р. “Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення” не відповідає на поставлені запитання.

Проте пора вже розробити науково обгрунтовані нормативи навантаження державних обвинувачів. І ще одне питання організаційної роботи – це своєчасність призначення державного обвинувача, щоб він мав можливість планувати свій час і ретельно підготуватися до участі у процесі, що є дуже важливим. Державному обвинувачу необхідно не тільки знати законодавство, насамперед кримінальне і кримінально-процесуальне, судову практику, а й опанувати технологію підтримання державного обвинувачення і, в першу чергу, методику дослідження доказів у судовому засіданні і їх аналіз в обвинувальній промові.

Досвід автора дає можливість стверджувати, що зазначене є найуразливішим місцем в діяльності державних обвинувачів. Багато недоліків пояснюються тим, що обвинувачі не вміють орієнтуватися і знаходити вірне рішення в складних процесуальних ситуаціях, коли безпосередньо виникає необхідність доповнювати в суді неповноту досудового слідства, усувати суттєві протиріччя між доказами, досліджувати докази, що змінилися під час судового розгляду (наприклад, змінили свідчення потерпілі, свідки чи підсудний) порівняно з тими, що були зафіксовані під час досудового слідства, або вперше виникли в суді. Вважаємо, що цьому треба вчити вже у вищих навчальних закладах, тим більше, що у прокуратури України є своя академія. Автор вважає, що для створення відповідного таким високим вимогам корпусу державних обвинувачів необхідні, по-перше, науково обгрунтований відбір як абітурієнтів для навчання в інституті підготовки кадрів Академії Генеральної прокуратури України, так і кандидатів на роботу в органи прокуратури, і, по-друге, постійне підвищення кваліфікації і виховання державного обвинувача протягом усієї його професійної діяльності. При цьому головним повинна бути самостійна робота і в тому числі аналіз наслідків своїх виступів у суді. Ризикнемо ствердити, що навчити високопрофесійно підтримувати державне обвинувачення важко, але цьому можна навчитися, якщо прокурор ставить перед собою таку мету.

Сьогодні деякі прокурорські працівники озвучують думку організаційно виділити державних обвинувачів по всій системі прокуратури в окрему структуру. Вважаємо, що це робити недоцільно і навіть несерйозно. Досвід показує, що державне обвинувачення неможливо удосконалити окремо, ізольовано від інших форм участі прокурора у суді. І зараз, коли керівництво діяльністю прокурорів у всіх судових інстанціях зосереджено в одному підрозділі, у прокуратури з'явилася можливість своєчасно виявляти недоліки і помилки, що допускають державні обвинувачі і застосовувати заходи для їх усунення. Крім того, враховуючи те, що штатна чисельність значної частини міськрайпрокуратур України невелика (3-5 осіб), виділити штатних державних обвинувачів в них просто неможливо. А передчасна спеціалізація молодого спеціаліста як державного обвинувача, коли він ще не отримав чіткого уявлення про інші обов'язки прокуратури, не проникся ідеєю її правозахисної функції, як правило, призводить до професійної деформації, яка завжди буде проявлятися у звичці усіх обвинувачувати, тоді як кваліфікована участь прокурора в судовому засіданні як державного обвинувача – це обов'язкова умова конституційного принципу змагальності сторін та свободи надання ними суду своїх доказів (ч. 4 ст. 129 Конституції України) [9].

Висновки. Отже, на підставі викладеного можна зробити висновок, що функція підтримання державного обвинувачення в суді, яка є однією з основних функцій прокуратури, досить чітко врегульована чинним процесуальним законодавством України. Разом з тим, подальше її удосконалення необхідно здійснювати разом з проведенням судово-правової реформи в Україні. Бо основною вимогою, що ставиться до сучасної української прокуратури, є забезпечення її органів кваліфікованими кадрами, які здатні на високому професійному рівні здійснювати функцію підтримання державного обвинувачення в суді, використовуючи досягнення криміналістики, психології, судової стратегії і практики.

Список літератури

1. Каркач П. М. Прокурорський нагляд в Україні / П. М. Каркач, І. Е. Марочкін. – Харків : Одісей, 2005. – 240 с.
2. Курочка М. Й. Прокурорський нагляд в Україні : підручник для студ. вищих навч. закладів / М. Й. Курочка, М. М. Каркач ; [Е. О. Дідоренко (ред.)]. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. – 424 с.
3. Серeda В. О. Як підвищити ефективність державного обвинувачення в суді : монографія / В. О. Серeda. – Харків : Харків юридичний™, 2007. – 304 с.
4. Кудрявцев В. Державне обвинувачення – традиційна справа прокурора / В. Кудрявцев // Вісник прокуратури. – 2008. – № 8. – С. 9–15.
5. Каркач П. М. Державне обвинувачення в суді : конституційна функція прокуратури : навч.-метод. посібник / П. М. Каркач. – Х. : Право, 2007. – 207 с.
6. Юрчишин В. Підтримання державного обвинувачення у суді – першочергова конституційна функція прокуратури України / В. Юрчишин // Право України. – 2004. – № 5. – С. 131–135.
7. Про судоустрій України : закон України від 12 липня 2002 р. № 3018-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 27–28. – Ст. 180.
8. Сухонос В. В. Прокуратура в системі державних органів України : теоретичний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку : монографія / В. В. Сухонос ; [наук. ред. Ю. С. Шемшученко]. – Суми : Університетська книга, 2008. – 448 с.
9. Конституція України. – К. : Велес, 2007. – 48 с.

Summary

An author attempts to analyze practical aspects which testify to the necessity of reformation of state prosecution, which is one of main constitutional functions of organs of office public of prosecutor.

Отримано 04.12.2008